

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОТИДІІ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ

Анотація

У записці акцентовано увагу на особливостях інформаційної агресії Російської Федерації проти України в сучасних умовах. Проаналізовано роль громадських об'єднань у протидії інформаційній агресії. Виділені основні проблеми, що перешкоджають підвищенню ефективності такої протидії та надано рекомендації щодо їх вирішення.

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОТИДІІ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ

Особливості інформаційної агресії Російської Федерації проти України в сучасних умовах

Інформаційна агресія була й залишається однією з невід'ємних складових тривалої підготовки, розв'язання та ведення неоголошеної «гібридної війни» Російської Федерації проти України. Системний характер такої війни виявився у поєднанні безпосереднього ведення бойових дій об'єднаними російсько-сепаратистськими силами з активною розвідувально-диверсійною діяльністю, застосуванням повного арсеналу засобів політичного і економічного тиску та тотальною інформаційною агресією.

Одним із ключових компонентів, які застосовуються, «в рамках «гібридних війн» у нинішній російській практиці», (стосовно не лише України, але й інших регіональних конфліктів) є «...операції немілітарного впливу, насамперед способом спеціальних інформаційних операцій та «активних заходів» (у тому числі економічний тиск, операції в кіберпросторі, дипломатія, маніпуляції інформаційним простором)» [1].

У Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 до актуальних загроз національній безпеці України віднесена, серед інших, така як «...інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» [2].

Характерно, що саме інформаційна агресія розпочалася задовго до лютого 2014 р., коли російське вторгнення перейшло від латентної до відкритої фази. Інформаційні впливи антиукраїнської спрямованості здійснювалися з боку РФ від самого проголошення незалежності України у 1991 р.

Після Помаранчевої революції 2004 р., коли страх В. Путіна та його оточення перед можливістю повторення подій Майдану у Росії призвів до посилення авторитарних та антизахідних тенденцій у внутрішній та зовнішній політиці Кремля, антиукраїнські інформаційні кампанії інспіровані російською владою набувають все більш цілеспрямованого та системного характеру, досягнувши свого апогею під час подій Революції Гідності 2014-2015 рр. та напередодні анексії Криму.

Довідково: Про це свідчить, зокрема, динаміка наростання антиукраїнських настроїв серед населення РФ, зафіксована щорічними опитуваннями «Левада-центр». За даними на травень 2016 р. Україну вважали ворогом 48 % опитаних (друге місце після США – 72 %) [3]. Наростання такої ворожості відбувалося поступово, стаючи помітним з 2006 р.: 27 % (2007 р.), 23 % (2008 р.), 41 % (2009 р.), 13 % (2010 р.), 20 % (2011 р.), 15 % (2012 р.), 11 % (2013 р.), 30 % (2014 р.), 37 % (2015 р.), 48 % (2016 р.) [4].

Домінування на початку 2014 р. в українському інформаційному просторі російських та проросійських ЗМІ та проведення спеціальних інформаційних операцій антиукраїнського характеру стали вирішальним чинником підготовки до анексії АР Крим та м. Севастополя, інспірування сепаратистських заворушень на Півдні та Сході України, що призвели врешті до тимчасової окупації окремих районів Донецької та Луганської областей.

За допомогою потужної пропагандистської кампанії під гаслами «русской весны» через телебачення, друковані ЗМІ, інтернет-видання та, передусім, соціальні мережі російські спецслужби намагалися здійснити інформаційне забезпечення створення так званої «Новоросії», дестабілізувати ситуацію у переважно російськомовних містах і регіонах України (Харкові, Одесі, Миколаєві, Херсоні та ін.) та запустити там механізми створення Харківської, Одеської, Миколаївської, Вінницької, Київської, Бессарабської та інших «народних республік».

Пропагандистські антиукраїнські кампанії, що проводяться російськими офіційними ЗМІ, проросійськими ЗМІ інших країн, керованими та фінансованими РФ інтернет-спільнотами, інтернет-тролями та блогерами не обмежуються лише зоною конфлікту. Вони носять комплексний характер

та в цілому є глобальними за охопленням, але диференційовані за змістом, стилістикою та формами залежно від цільової аудиторії.

Основними цільовими аудиторіями та відповідними інформаційними месиджами для них є:

- **для населення самої РФ** – нелегітимність чинної української влади (Євромайдан – путч організований західними спецслужбами; «київська хунта», «бандерівці», «фашисти», «маріонетки НАТО» тощо); її начебто антиросійська політика та радикальний націоналізм; репресії проти російськомовного населення та вимушена необхідність його захисту з боку РФ і т.д.;

- **для населення анексованих та тимчасово окупованих територій України та територій, що безпосередньо знаходяться у зоні бойових дій** – анексія АРК, як вимушена реакція на загрозу її населенню; дії РФ та її збройних сил спрямовані на захист російськомовних від агресії «київської хунти»; легітимність «референдумів» щодо приєднання Криму до РФ та проголошення «незалежності» ДНР і ЛНР; АТО – це громадянська війна; жертви серед мирного населення – виключно результат дій ЗСУ та ін.;

- **для населення України в цілому** – у розв'язанні війни, її жертвах та територіальних втратах винувата чинна українська влада; підрив довіри до органів державної влади, ЗСУ та інших силових структур; агітація проти мобілізації до лав ЗСУ; поширення панічних чуток серед мирного населення; підтримка та популяризація проросійських та сепаратистських (у тому числі, на основі певних етнічних спільнот) організацій та рухів; погіршення соціально-економічних умов, інфляція, зростання цін, підвищення тарифів ЖКГ – це «спланований геноцид українською владою свого народу»; пропаганда ідей російського великодержавного шовінізму, расизму, неонацизму та антисемітизму; поширення ідеологем «руського мира»; фальсифікація історії з метою заперечення існування окремої української нації та історичної тривалості української державності; реанімація імперських та радянських ідеологічних стереотипів («вічна дружба братніх

слов'янських народів», «антиросійська змова світового імперіалізму та сіонізму», «підступи агресивного блоку НАТО» і т.п.); підбурювання до насильницького повалення влади (заклики до «третього майдану» та ін.) тощо;

- **для населення інших країн, світової спільноти та міжнародних організацій** (ООН, Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ та інші) – звинувачення України у розв'язанні «громадянської війни» та «геноциду власного народу»; зображення України «failed state» (*англ.*) – неспроможною державою, нелегітимною, некерованою, нездатною виконувати свої внутрішні та зовнішні зобов'язання і близькою до розпаду; звинувачення України у фашизмі, радикальному націоналізмі й екстремізмі та масових порушеннях прав людини; перекидання на Україну відповідальності за порушення Мінських угод; підтримка проросійських, крайніх правих та крайніх лівих політичних партій та громадських рухів і організацій; заклики до перегляду існуючого світового порядку, переділу світу за зонами впливу між найсильнішими державами та, зокрема, поділу між ними території України.

Після фактичного провалу спроби знищення та розчленування Української держави безпосередньо військовим шляхом (свідченням чому став вимушений компроміс у вигляді підписання Мінських угод у лютому 2015 р.) та невдачі зі створенням так званої «Новоросії», значення та роль інформаційної складової у гібридній війні РФ проти України ще більше зросли.

Основний акцент в інформаційній агресії проти Української держави тепер спрямований на те, щоб будь-яким шляхом ослабити та розколоти її зсередини, штучно створюючи та загострюючи вже існуючі політичні, соціально-економічні, регіональні, етнічні та інші суперечності. Зокрема, посилюються інформаційні кампанії націлені на дискредитацію чинної української влади, заклики до імпічменту Президента України, відставки уряду, розпуску парламенту, проведення дострокових

виборів, через які можна було би посилити присутність проросійських партій, фракцій та блоків у Верховній Раді України, органах виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Важливим напрямом антиукраїнських інформаційних атак є спроби посилити суперечності між органами державної влади та громадянським суспільством та перевести їх у відкрите протистояння та зіткнення. З цією метою активізуються інформаційні вкидання щодо, начебто, ворожості влади до патріотичних рухів та зумисні репресії проти добровольчих формувань і волонтерського руху, намагання штучно радикалізувати будь-які форми протестної активності, зокрема, суто соціально-економічного характеру.

Водночас зі збереженням інформаційної підтримки традиційних сепаратистських угруповань, увиразнюються тенденції до просування сепаратистських ідей у дещо замаскованому вигляді:

- через поширення різних проектів федералізації України (зі спробами оформити їх як заклики від імені органів місцевого самоврядування);
- створення і нав'язування взаємних негативних стереотипів та відчуження між населенням тимчасово окупованих територій та основною частиною України;
- надання окремим регіонам додаткових повноважень шляхом створення так званих «вільних економічних зон» («Слобожанщини» у Харківській області, «порто-франко» у м. Одесі та ін.).

На проведення тотальної інформаційної війни проти України з боку РФ задіяні значні фінансові, матеріальні, медійні, кадрові ресурси, що значно перевищують відповідні можливості нашої держави. Тому **протидія України російській інформаційній агресії може мати виключно асиметричний характер, що надає надзвичайної актуальності необхідності ефективного задіяння всіх вітчизняних ресурсів, зокрема, потенціалу громадянського суспільства.**

Нормативно-правові підстави залучення громадськості до протидії інформаційній агресії

У Статті 17 Конституції України задекларовано: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [5].

До пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки Стратегією національної безпеки України віднесено, серед інших, такі як «...протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства...» та «упровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіакультури із залученням громадянського суспільства та бізнесу» [6].

Більш чітко необхідність всебічної державно-громадської взаємодії у даній сфері була виражена у Доктрині інформаційної безпеки України 2008 р.: «Діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України має бути зосереджена на конструктивному поєднанні діяльності держави, громадянського суспільства і людини...» [7]. Але цей документ втратив чинність у червні 2014 р. Тому, на нашу думку, є необхідність інкорпорувати аналогічне положення у сучасні документи державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки і, зокрема, в нову Доктрину інформаційної безпеки України, яка має бути розроблена у відповідності до вимог реагування на сучасні виклики та загрози.

У проекті Концепції інформаційної безпеки України, який наразі знаходиться у стані доопрацювання, до напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки віднесено «налагодження співпраці держави з громадським та приватним секторами», а суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки є – «громадяни України, об'єднання громадян, громадські організації та інші інститути громадянського суспільства» [8].

Щонайшвидше доопрацювання та ухвалення цієї концепції буде сприяти практичній реалізації зазначених положень.

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» у ст. 5 до засад внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства віднесено, серед іншого, «... посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян...» [9]. Таке узагальнене формулювання передбачає взаємодію у всіх можливих сферах, тобто, і в такій актуальній як забезпечення інформаційної безпеки.

Для зростання ресурсного потенціалу та зміцнення організаційної спроможності громадських об'єднань, залучених до протидії інформаційній агресії, стимулююче значення має весь комплекс конституційних норм, законів та підзаконних актів, що регулюють їх функціонування, зокрема, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

Базовим у цьому питанні є Закон України «Про громадські об'єднання». Згідно з його нормами, для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право, зокрема, «вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі)» «одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію», «засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації»; брати участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Цим законом передбачено також, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення та мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів [10].

Не менш важливо й те, що законодавчо передбачена заборона на діяльність тих суб'єктів громадянського суспільства, які використовуються зовнішнім агресором, як суб'єкти впливу, включаючи їх використання в інформаційних операціях. Так, ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання», утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються. За таких же підстав, згідно ст. 20 цього ж закону, може бути заборонена в судовому порядку діяльність відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації [11].

Оптимізації механізмів державно-громадської взаємодії на всіх важливих напрямках, включаючи забезпечення інформаційної безпеки, має слугувати реалізація затвердженої Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 рр.

В її тексті до основних проблем, які справляють негативний вплив на розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, віднесені, серед інших, «...тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей...» [12].

Проте, у даній Стратегії не виділені, як окремий напрям, питання співпраці держави з громадянським суспільством щодо проблем забезпечення національної безпеки. Зазначений недолік, на наш погляд,

можна виправити передбачивши відповідні заходи у планах з її реалізації та шляхом внесення певних доповнень у її текст.

Таким чином, нормами Конституції України та її законодавством передбачена можливість співпраці держави з громадянським суспільством щодо забезпечення інформаційної безпеки. Водночас, зазначені норми мають виключно рамковий характер та не регулюють конкретні форми та механізми такої співпраці.

Основні напрями та проблеми залучення громадських об'єднань до протидії інформаційній агресії

Важливою передумовою ефективності заходів з протидії інформаційній агресії, що проводяться організаціями громадянського суспільства є відносно високий рівень суспільної довіри до них. Так, згідно даних моніторингового опитування громадської думки населення України, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та Центром «Соціальний моніторинг», станом на кінець 2015 р. лідерами громадської довіри були волонтери (74 %), громадські об'єднання (61 %) та Збройні Сили України (61 %). Для порівняння, баланс довіри-недовіри до основних інститутів державної влади був переважно негативним. Симптоматично також, що найменше респонденти того ж опитування довіряли владі Російської Федерації (4 %) та російським ЗМІ (5 %) [13].

Узагальнення та аналіз досвіду надзвичайно різнобічної діяльності громадських об'єднань щодо забезпечення інформаційної безпеки та, зокрема, протидії інформаційній агресії з боку РФ, дає підстави виділити такі її основні напрями.

1. Консультативна та науково-аналітична допомога органам державної влади відповідальним за провадження державної інформаційної політики.

Незалежні експерти, представники недержавних аналітичних центрів, громадських організацій відповідної фахової спрямованості приймають

активну участь у розробці низки стратегічних документів державної політики у даній сфері (зокрема, Стратегії національної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, проекту Концепції інформаційної безпеки України та ін.); розробці та експертизі нормативно-правових актів; обговоренні проблем, підготовці рішень та надання конкретних рекомендацій у складі громадських рад при органах виконавчої влади та інших консультативно-дорадчих органів.

2. Контрпропагандистська та інформаційно-просвітня діяльність.

Вона спрямована на моніторинг та спростування конкретних повідомлень російських, проросійських та сепаратистських ЗМІ; викриття форм, методів, прийомів та замовного характеру їх роботи; продукування та поширення інформаційного контенту, що об'єктивно та неупереджено відображає події та процеси, які відбуваються в українському суспільстві, російську агресію проти України, імперіалістичний характер зовнішньої політики РФ.

Так, наприклад, Український кризовий медіа центр (УКМЦ) – створений у березні 2014 р. провідними українськими експертами у галузі міжнародних відносин, комунікацій та зв'язків з громадськістю вирішує такі завдання: надавати об'єктивну інформацію про Україну та про події довкола неї, виклики та загрози національній безпеці, зокрема у військовій, політичній, економічній, енергетичній, гуманітарній сферах; об'єднувати інформаційні потоки про Україну, підвищувати поінформованість щодо ситуації та подій, які відбуваються в Україні та світі, сприяти побудові позитивного іміджу України на міжнародній арені. З цією метою УКМЦ проводить щоденні брифінги та надає цілодобову підтримку всім представникам ЗМІ, які висвітлюють події в Україні. Центр конструктивно співпрацює у вирішенні вказаних завдань з Радою національної безпеки та оборони України.

Відомими медійними проектами цього напрямку створеними волонтерами, громадськими активістами та журналістами стали також сайт «Stopfake» (перевірка та спростування спотвореної інформації й

пропаганди про події в Україні, яка поширюється у ЗМІ та аналіз «кремлівської пропаганди в усіх її аспектах та проявах»); сайт «Інформаційний спротив» (функціонує як ініціатива неурядової організації «Центр воєнно-політичних досліджень»); своїм основним завданням визначає протидію зовнішнім загрозам в інформаційному полі, які постають перед Україною в найважливіших сферах: воєнній, економічній, політичній та інформаційної безпеки. Ресурс не лише оперативно інформує про події в Україні, але й надає аналітику, підготовлену власними і запрошеними українськими та іноземними експертами з неурядових і державних організацій); онлайн-газета «Euromaidan Press» (спеціалізується на донесенні новин та об'єктивної інформації про події в Україні для аудиторії англomовних країн світу. Агресивній політиці РФ та інформаційній агресії з її боку в ній присвячені окремі рубрики: «Путін», «Крим», «Росія») та багато інших.

Масштабним проектом даного напрямку стало спеціально утворене для боротьби з російською пропагандою під патронатом Міністерства інформаційної політики добровільне об'єднання патріотично налаштованих Інтернет-користувачів «Інформаційні війська України» (ІВУ). Цей проект спеціалізується, переважно, на протистоянні російській пропаганді в соціальних мережах (окрім офіційної веб-сторінки він має свої сторінки в найпопулярніших мережах: Twitter, Facebook, Google+, VKontakte, YouTube), зокрема, спростуванні фейкових новин та оперативному розповсюдженні достовірних новин, що, своєю чергою, можуть поширюватися далі постійними відвідувачами відповідних інформаційних ресурсів. Лише за перші два місяці свого існування ІВУ вже налічували більше 40 тисяч постійних активних учасників [14].

Довідково: Станом на початок 2016 р. матеріалами сторінки ІВУ в Facebook в середньому в місяць охоплюється близько 1 600 000 користувачів; активних користувачів, які коментують та розповсюджують інформацію – понад 10 000; перегляди нових відео ІВУ в YouTube складають щомісяця до 100 000, загальна кількість переглядів каналу зросла до 1 200 000 переглядів [15].

ІВУ також поширюють свій досвід набутий у протидії агресивній російській пропаганді не лише в Україні, але й діляться ним з представниками інших країн, що стають об'єктами інформаційної агресії з боку РФ. Наприклад, у Києві відбулися відповідні семінари та тренінги з учасниками Інформаційних військ Туреччини. Плануються також зустрічі та обмін досвідом з аналогічними структурами Латвії та Естонії.

3. Збір, аналіз та поширення даних про суб'єктів зовнішньої агресії (включаючи інформаційну) проти України: окремих осіб, сепаратистських рухів, організацій, спільнот та їх інформаційних ресурсів; російських та проросійських (не лише в Україні, а й в інших країнах світу) ЗМІ, їх структурних підрозділах та співробітників; активних дописувачів, блогерів та адміністраторів антиукраїнських соціальних мереж; органів державної влади РФ та квазідержавних сепаратистських утворень, що розробляють та керують реалізацією антиукраїнської інформаційної політики.

З цією метою громадськими об'єднаннями, незалежними аналітичними центрами, журналістами, блогерами, спільнотами соціальних мереж та окремими громадянами створюються та функціонують спеціальні моніторингові мережі, які відслідковують, накопичують та поширюють у відкритому доступі відповідні бази даних.

Так, сайт «Inform Naralm» створений волонтерами з метою інформування широкої аудиторії про російсько-терористичну агресію проти України, зокрема, з метою інформування іноземної аудиторії – його матеріали перекладаються десятками мов світу. Основними напрямками його діяльності є збір інформації з відкритих джерел, зокрема, соціальних мереж, аналітика щодо ситуації в зоні АТО та співпраця з мережею інсайдерів на тимчасово окупованих українських територіях. Учасниками проекту створено ґрунтовні бази даних російських підрозділів, які воюють в Україні, зібрані численні докази переміщення в Україну російської військової техніки, озброєнь та військовослужбовців. Значний міжнародний резонанс отримали

оприлюднені сайтом «Inform Naralm» звіти про розслідування щодо причин катастрофи малайзійського пасажирського лайнера «Боїнг-777» рейсу МН 17 збитого 17 липня 2014 над територією Донецької області та оприлюднення бази даних російських військових льотчиків, що бомбили територію Сирії.

Завдяки роботі Інтернет-проекту «Центр «Миротворець» були створені та оприлюднені значні за обсягом бази з особистими даними російських військовослужбовців, представників сепаратистських рухів та квазідержавних утворень ЛНР/ДНР, найманців із РФ та інших країн світу, що приймали участь в агресії проти України. Станом на кінець березня 2016 р. Центром була зібрана інформація вже про 57 775 осіб [16]. Центр неодноразово надавав зібрані дані Службі безпеки України, Генеральному штабу ЗСУ, Міністерству внутрішніх справ України, Державній прикордонній службі та Державній пенітенціарній службі. Завдяки цим даним значна частина осіб, що в них фігурували, була ідентифікована і затримана на території України.

У червні 2016 р. групою фахівців Центра «Миротворець» задля безпечного зберігання масивів інформації про об'єкти дослідження, в діях яких присутні ознаки злочинів проти національної безпеки України, життя і здоров'я людини, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку відкрито новий інтернет-проект – сайт ORDILO.org. На сайті у відкритому доступі зберігаються у первинному вигляді інформаційні масиви, що підтверджують антиукраїнську та протиправну діяльність відповідних осіб. Засновники нового ресурсу вважають його цільовою аудиторією аналітиків спецслужб та правоохоронних органів, журналістів, правозахисні організації та вчених-істориків [17].

4. Соціологічні та науково-аналітичні дослідження стану масової свідомості та інформаційного простору, наслідків впливу на них інформаційної агресії та напрацювання науково-методологічних рекомендацій щодо протидії їй.

Такі авторитетні у вітчизняних та зарубіжних фахових наукових колах неурядові дослідницькі структури як Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка, Центр «Соціальний моніторинг» систематично проводять репрезентативні всеукраїнські та регіональні соціологічні дослідження та оприлюднюють їх дані щодо ставлення громадян України до основних державних та соціальних інститутів, найактуальніших проблем внутрішньої та зовнішньої політики. У фокусі їх уваги знаходяться, зокрема, й проблеми розвитку вітчизняного інформаційного простору, основні джерела інформування населення та їх вплив на формування оцінок поточних подій та політичних поглядів. Це, своєю чергою, створює можливості для відстеження деструктивних інформаційних впливів та розробки механізмів протидії їм.

Безпосередньо висвітленням подій медіапростору та медіаринку України, проведенням моніторингу ЗМІ та аналізом їх інформаційного контенту, підвищенням стандартів журналістики та утвердженням журналістської етики; підтримкою вільних та незалежних медіа; удосконаленням законодавчої бази, що регулює відносини в сфері медіа в Україні; питаннями журналістської освіти предметно займаються такі об'єднання як ГО «Телекритика», ГО «Детектор медіа», інтернет-проект Media Sapiens, МГО «Інтерньюз-Україна», ГО «Інститут масової інформації» (ІМІ), Національна спілка журналістів України (НСЖУ) та ін.

Особливо актуальним у контексті протидії інформаційній агресії є проект «OSINT Academy», що проводить та тренінги для журналістів, блогерів та громадських активістів з навчання інформаційній розвідці та

новітнім технологіям OSINT (*англ. Open Source Intelligence – розвідка по відкритих даних*). Метою цього проекту є навчити всіх бажаючих використовувати такі технології для захисту себе та інших громадян України від інформаційних маніпуляцій, сприяти створенню суспільно-важливого контенту, розпізнаванню «фейків» та неправдивої інформації окремих ЗМІ.

5. Наукова-дослідницька та просвітницька робота зосереджена на критичному аналізі неспроможності ідеологічних та теоретико-методологічних засад російської інформаційної агресії: зокрема, проросійських фальсифікацій історії та концепції «русского мира».

До цієї роботи активно залучаються фахові об'єднання істориків, політологів, журналістів, академічна спільнота, мережеві співтовариства, створюються відповідні інтернет-проекти.

Так, наприклад, у липні 2014 р. було започатковано проект «Лікбез. Історичний фронт». Його метою є створення багатомовного інтернет-ресурсу, на якому б містився достатній обсяг інформації з історії України, формування української держави, витоків українсько-російських конфліктів. На цьому сайті, зокрема, публікуються матеріали, присвячені суперечливим питанням українсько-російських відносин, спростовуються негативні стереотипи та перекручування фактів української історії. Безумовною перевагою даного проекту є виклад матеріалу доступною для масової аудиторії мовою, лаконічно та аргументовано.

6. Збір даних, документування, узагальнення, аналіз та оприлюднення інформації щодо системних порушень прав людини та злочинів проти людяності на тимчасово окупованих територіях.

Така інформація, серед іншого, переконливо спростовує міфи російської пропаганди про начебто вимушений захист російсько-терористичними угрупованнями населення цих територій від утисків з боку української влади.

Послідовно займаються цією роботою волонтери, журналісти, правозахисні організації, активісти проекту «Стоп Терор», ГО «Безпека та

взаємодія в Україні», ГО «Крим SOS», ГО «Донбас SOS» та інші громадські об'єднання.

Долучаються до неї також зарубіжні та міжнародні неурядові аналітичні центри та правозахисні організації такі як: «Freedom House», «Amnesty International», «Репортери без кордонів» та ін. Так, наприклад, правозахисна організація «International Partnership for Human Rights» (IPHR) опублікувала звіт, у якому навела конкретні докази незаконного перетину російсько-українського кордону збройними силами та військовою технікою РФ та обстрілів українських населених пунктів із російської території. Усі зібрані нею докази передаватимуть у міжнародні суди, що допоможе постраждалим від конфлікту захищати свої права та притягнути до відповідальності тих, хто віддавав злочинні накази [18].

Така інтенсивна багатоманітна діяльність громадських об'єднань свідчить про їх значний потенціал у протидії інформаційній агресії. Однак, більш ефективному його використанню заважає **низка проблем**, основними з яких є наступні:

1. Відсутність цілісної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність державних та недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки (включаючи, інформаційну) та взаємодію між ними.

Як вже відзначалось, у новій Стратегії національної безпеки охоплюються також питання інформаційної безпеки, але громадянське суспільство згадується при цьому лише у зв'язку із залученням його до запровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіа культури. До цих пір відсутня нова Доктрина інформаційної безпеки України та не завершена робота над проектом Концепції інформаційної безпеки України, у яких, зокрема, мали б знайти своє відображення питання залучення громадських об'єднань до забезпечення інформаційної безпеки.

Не знайшли свого відображення вказані питання і в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр. затвердженій у лютому 2016 р.

2. Недосконалість законодавства в інформаційній сфері, що вже тривалий час потребує кодифікації та систематизації. Потребують уточнення, на наш погляд, норми Закону України «Про захист персональних даних», метою якого є унеможливлення приховування інформації про суб'єктів інформаційної агресії посиланнями на даний закон.

Останнє стало особливо актуальним після публічного скандалу, який стався у травні-червні 2016 р. після публікації Центром «Миротворець» даних журналістів, котрі отримували «акредитацію» у керівництва так званих «ДНР» і «ЛНР».

3. Недостатній рівень координації дій як між різними громадськими об'єднаннями, що виступають суб'єктами протидії інформаційній агресії, так і між ними та органами державної влади.

Про це засвідчив, зокрема, інцидент із публікацією Центром «Миротворець» даних журналістів «акредитованих» «ДНР» і «ЛНР». Реакція офіційних осіб – представників органів державної влади України – на цей інцидент була неузгодженою і суперечливою: схвалення; часткове схвалення; засудження; відсутність чіткої позиції взагалі або ж її замовчування. Це, врешті, призвело до того, що вказана подія викликала негативний міжнародний резонанс: дії «Миротворця» були засуджені у спільній заяві послів держав «великої сімки» в Україні та міжнародними правозахисними організаціями, як такі, що порушують право на захист персональних даних та перешкоджають журналістській діяльності [19]. Такого розвитку подій можна було запобігти за умов: 1) попередньої координації оприлюднення даних громадськими активістами з компетентними органами державної влади; 2) визнання на національному та міжнародному рівні «ДНР» та «ЛНР» терористичними організаціями (тобто, такими, що апріорі не можуть проводити акредитацію журналістів).

4. Обмеженість фінансових ресурсів громадських об'єднань - суб'єктів протидії інформаційній агресії.

Подолання цієї проблеми можливе завдяки наданню таким об'єднанням доступу до державного фінансування на конкурсній основі. Така можливість передбачається Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр. Іншим способом реагування на цю проблему є створення спеціальних фондів та їх залучення до зарубіжних джерел фінансування у рамках відповідних програм та проектів співробітництва міжнародних організацій та представництв іноземних держав з Україною.

Так, Стратегією національної безпеки України передбачається, серед іншого «розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, інтенсифікація співпраці України та НАТО, зокрема в межах Трестового фонду НАТО для посилення спроможностей України у сфері кібербезпеки». За інформацією Міністерства оборони України, у рамках пакету комплексної допомоги НАТО Україні планується створити спільну з НАТО платформу протидії гібридній війні та, зокрема, відкрити у Києві центр протидії гібридній війні [20]. Доцільно залучити до функціонування таких структур також громадські об'єднання відповідної фахової спрямованості.

Висновки та рекомендації

Необхідність забезпечити асиметричну протидію України російській інформаційній агресії, що набула тотального характеру у межах розв'язаної РФ «гібридної війни», вимагає максимально ефективного використання потенціалу громадянського суспільства. Для досягнення вказаної мети та вирішення низки проблем, що перешкоджають цьому, доцільно здійснити комплекс заходів, а саме:

1. Адміністрації Президента України:

1) Підготувати проект указу про внесення змін до Указу Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 року № 68/2016, в яких передбачити доповнення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр. такими положеннями:

- у частині **стратегічних напрямів і завдань**: *підтримка ініціатив громадянського суспільства спрямованих на протидію зовнішній агресії та внутрішнім загрозам національній безпеці;*

- у частині **забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення**: *унормувати на законодавчому рівні участі представників незалежних громадських організацій, які здійснюють моніторинг та аналіз державної політики національної безпеки і оборони, зовнішньої політики держави, у підготовці проектів рішень відповідних органів державної влади.*

2) При розробці та затвердженні положення про Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства ініціювати створення у її складі робочої групи з питань державно-громадської взаємодії у сфері забезпечення національної безпеки (включаючи інформаційну безпеку).

3) При розробці щорічних планів реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства запропонувати (із залученням громадських експертів та обговоренням) включення до них конкретних заходів у сфері інформаційної безпеки.

2. Міністерству інформаційної політики України:

1) При доопрацюванні проекту Концепції інформаційної безпеки України та при розробці Доктрини інформаційної безпеки України передбачити положення, які врегулюють залучення громадських об'єднань до участі у протидії інформаційній агресії;

2) розробити із залученням громадських експертів програму заходів щодо координації діяльності громадських об'єднань та органів державної влади із протидії інформаційній агресії.

3) **спільно з Міністерством закордонних справ України** за участю представників громадянського суспільства розробити пропозиції щодо залучення вітчизняних громадських об'єднань до реалізації міжнародних проектів протидії інформаційній агресії, що здійснюються НАТО, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями.

3. Міністерству юстиції України:

Із залученням фахових представників інститутів громадянського суспільства розглянути доцільність розробки проекту закону про внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» з метою унеможливлення приховування інформації про суб'єктів інформаційної агресії.

4. Міністерству закордонних справ України:

1) через дипломатичні представництва та культурні центри за кордоном сприяти поширенню інформаційного контенту українських громадських об'єднань, що протидіють інформаційній агресії РФ;

2) зобов'язати дипломатичні представництва України за кордоном створити базу даних громадських організацій (українських та іноземних), які беруть участь у протидії російській інформаційній агресії, а також які

сприяють російській пропаганді; надати пропозиції щодо підтримки/нейтралізації таких ініціатив.

5. Міністерству освіти та науки України:

Із залученням представників фахових громадських об'єднань забезпечити внесення змін до навчальних планів та програм середньої та вищої школи, підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів, що спрямовані на інформування про сутність, форми та методи інформаційної агресії РФ проти України та основи протидії їй.

Відділ розвитку політичної системи

Ю. В. Опалько

№ 14, Серія «Громадянське суспільство»

Джерела

- [1] Горбулін В.П. «Гібридна війна»: все тільки починається / В.П.Горбулін // Дзеркало тижня. – 2016. – № 11. – 25 березня; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-.html>
- [2] Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>
- [3] Союзники и «враги» России, европейская интеграция. Отношение к странам : «Левада-центр»; 02.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/2016/06/02/13400/>
- [4] Почепцов Г. Гибридно-информационная война: основные характеристики / Г. Почепцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridnoinformatsionnaya_voyna_osnovnyye_kharakteristiki/
- [5] Конституція України : закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР; поточна редакція від 15.03.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- [6] Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>
- [7] Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 8 липня 2009 року № 514/2009; втратив чинність на підставі Указу Президента № 504/2014 від 06.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>
- [8] Проект Концепції інформаційної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf
- [9] Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI; поточна редакція від 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

[10] Про громадські об'єднання : закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=38911&pf35401=217948

[11] Про громадські об'єднання : закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=38911&pf35401=217948

[12] Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки : затверджено Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>

[13] Динаміка рівня довіри соціальним інститутам та органам влади наприкінці 2015 року : Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка; Центр «Соціальний моніторинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/2016%2001%2014%20PR%201.pdf>

[14] В «інформаційних військах» служать вже близько 40 тис. добровольців – Мінінформполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/suspilstvo/V-Informatsiinykh-viiskakh-sluzhat-vzhe-blyzko-40-tys-dobrovoltsiv--Mininformpolityky-79998.html>

[15] Аналіз роботи Міністерства інформаційної політики України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/files/Presentation/_MIP_2015_years_report_01_.pdf

[16] Центр «Миротворец» прекращает свою деятельность в текущем формате [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sensor.net.ua/blogs/2144/tsentr_quotmirotvoretsquot_prekraschaet_svoyu_deyatelnost_v_tekuschem_formate

[17] ОРДіЛО – сховище інформації про злочини проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.facebook.com/psb4ukr/posts/1114342938627860?comment_id=1114469901948497&comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22R0%22%7D

[18] Правозахисники підготували звіт із доказами обстрілів населених пунктів Луганщини з території РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.censor.net.ua/news/396396/pravozahysnyky_pidgotuvaly_zvit_iz_dokazamy_obstriliv_naselenyh_punktiv_luganschyny_z_terytoriyi_rf

[19] «Недоцільно оприлюднювати такі списки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.censor.net.ua/news/391983/nedotsilno_oprylyudnyuvaty_taki_spysky_grytsak_pro_publicatsiyi_danyh_jurnalistiv_sayitom_myrotvorets

[20] В Україні буде запущено спільну з НАТО платформу протидії гібридній війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2016/06/22/nato_zapustyt_v_ukrayini_platformu_dlya_prot_ydiyi_gibrydnyy_viyuni